

Beata Rycielska

Uniwersytet Szczeciński (Szczecin, Polska)

**O POZNAWCZEJ FUNKCJI JĘZYKA
(NA PRZYKŁADZIE FRAZEOLOGIZMÓW JĘZYKA
ROSYJSKIEGO W PORÓWNANIU Z POLSKIM)**

*Język jest kluczem do natury ludzkiej,
jako że warunkuje myślenie i mówienie, intelekt i rozum;
myślimy w języku, ale i myślimy obrazami,
nastrojami, zdarzeniami.*

prof. Adolf Ernest Szoltysek

Zdolności poznawcze są to wszelkie możliwości ludzkiego mózgu, przede wszystkim spostrzeganie, uwaga, pamięć, wyobraźnia, myślenie, rozwiązywanie problemów¹. Dzięki nim m.in. poznajemy otaczający świat, zapisujemy i przetwarzamy informacje o nim w umyśle. Badacze, wśród nich także językoznawcy kognitywni, do zdolności poznawczych odnoszą także język.

Język naturalny jest inwentarzem jednostek fonologicznych i semantycznych, które wspólnie tworzą trzecią grupę – jednostek symbolicznych. W społeczeństwie język pełni liczne funkcje, opisane dotychczas przez wielu badaczy. Antoni Furdal zwraca uwagę, że specyfikę funkcji poznawczej, w przeciwieństwie do pozostałych, określić jest niełatwo. Realizuje się ona w momencie powstawania więzi między formą znaków językowych a pojęciami odnoszącymi się do elementów rzeczywistości (zob. Furdal 1990: 85).

W niniejszym opracowaniu rozumienie funkcji poznawczej języka opieramy na podejściu Ronalda W. Langackera i jego gramatyce kognitywnej oraz na koncepcji metafory pojęciowej George'a Lakoffa i Marka Johnsona. Język w tej teorii rozpatrywany jest jako element relacji świat – poznanie (myśl) – język. Stanowi inherentny, integralny element ludzkiego poznania. Nie jest wydzielany spośród procesów poznawczych², ponieważ jest jednym z nich. Według gramatyki kogni-

¹ Tomasz Maruszewski (2002: 401) pisze, że do tego obszaru przenikają zagadnienia pochodzące z psychologii emocji.

² Langacker 1987, 1991, za: Turewicz 1997: 44.

tywnej, która opiera się na zdolnościach poznawczych człowieka, struktury językowe odzwierciedlają podstawowe z tych zdolności. Niektóre z nich, wymienione w pracach R. W. Langackera, to m.in. tworzenie ustrukturyzowanych konceptualizacji, ujmowanie symbolicznego związku między strukturami konceptualnymi a fonologicznymi, kategoryzowanie³. Dane funkcje kognitywne są ważne w niniejszym opracowaniu, pragniemy bowiem przekonać się, w jaki sposób przejawiają się w języku. Za podstawę opisu posłużą nam porównane z polskimi frazeologizmy rosyjskie kategoryzujące pojęcia ŚMIERCI i UMIERANIA.

Zgodnie z założeniami językoznawstwa kognitywnego proces poznawczy uwzględnia podstawową rolę konceptualizatora (nadawcy) zdarzenia. Oznacza to, że forma znaku językowego nie stanowi bezpośredniego odbicia świata rzeczywistego, odzwierciedla natomiast konceptualizacje, których korzenie tkwią w umyśle konceptualizatora i jego doświadczeniach w kontakcie ze światem⁴. Doświadczenia te to zmysłowa, głównie wzrokowa, percepcja świata. Język wyraża przetworzone w umyśle obrazy rzeczywistości, wiedzę ucieleśnioną, bo pochodzącą z fizycznego doświadczenia przez nas świata. Jeśli powstałe w ten sposób wyobrażenia są stałe, to stale łączą się w naszym umyśle z określonym faktem. Tworzą one podstawę pojęć, które mogą trafić do języka w wypadku, gdy otrzymają postać dźwiękową. Ulegając konwencjonalizacji, kategorie pojęciowe stają się jednostkami językowymi⁵.

Pojęcia są podstawą m.in. takich procesów poznawczych jak kategoryzowanie i konceptualizowanie. Poznajemy je dzięki językowi, który je odzwierciedla. Obu procesów oddzielić od siebie nie można. W wypadku kategoryzowania (klasyfikowania) świata istotne jest to, jak nasz umysł dzieli, porządkuje świat, to, o czym komunikujemy naszemu rozmówcy. W wypadku konceptualizowania ważne jest, jak postrzegamy daną rzecz, w jaki sposób o niej myślimy. Punktem wyjścia w badaniu obu procesów poznawczych jest rozumiane jako konceptualizacja znaczenie, do którego docieramy poprzez formę znaku językowego.

Kategoryzacja jest pojmowana jako klasyfikowanie, podział świata na klasy zjawisk, innymi słowy – jako abstrahowanie, tworzenie pojęć. Jej podłoże ma charakter doświadczeniowy, zmysłowy albo jeszcze inaczej – spostrzeżeniowy. Jest dokonywana przez umysł poznający i zostaje utrwalona w języku. Kategoryzacja dzieli, upraszcza świat, jest rezultatem ludzkich możliwości poznawczych. Odzwierciedla zdolności umysłu ludzkiego do uogólniania konkretnych danych dostarczanych przez zmysły. Umysł porządkuje, „szufladkuje” obiektywnie ist-

³ Zob. Langacker 1995: 13–15.

⁴ Zob. Tabakowska (red.) 2001: 33, Кравченко 2004.

⁵ Zob. Furdal 1990: 83. Elżbieta Tabakowska, przybliżając teorię R. W. Langackera, pisze, że w języku naturalnym świat myśli i pojęć znajduje bezpośrednie odbicie (zob. Tabakowska 1999: 80). Autorka podkreśla, że wprawdzie nadawca musi skorzystać z takich możliwości, jakie daje mu język, ale w ramach tych możliwości sam wybiera sposób obrazowania (tamże, s. 57).

niejący świat i umożliwi człowiekowi poruszanie się w otaczającym go chaosie⁶. Sposób „pokawałkowania” świata zależy od bezpośredniego otoczenia poznającego podmiotu, od potrzeb i systemu wartości uznawanego przez nadawcę⁷. Badacze zwracają uwagę na to, że podstawą klasyfikowania świata jest interpretacja percypowanej rzeczywistości. Postrzeganie świata to zawsze postrzeganie w określony sposób, z określonego punktu widzenia, zaś język nie odzwierciedla obiektywnej rzeczywistości, lecz ją interpretuje, jest jej twórczym odbiciem, służy do tworzenia klas abstrakcyjnych⁸.

Przechodzące do języka i ulegające konwencjonalizacji kategorie pojęciowe stają się kategoriami językowymi, które kształtują swoisty językowy obraz świata. Powołane do życia nowe wyrazy są dowodem ogromnej pracy umysłu człowieka, dowodem poznawania świata⁹.

Kategoryzowanie śmierci i umierania przy pomocy wyrażen frazeologicznych odzwierciedla pewną wiedzę o danym etapie życia ludzi, językowy obraz fragmentu rzeczywistości będący rezultatem poznania przez człowieka.

KONCEPTUALIZACJA

Proces konceptualizacji polega na tworzeniu znaczenia z udziałem języka. Jest to przetwarzanie w umyśle informacji pochodzących z doświadczenia zmysłowego. Są to bogate pokłady pozajęzykowej wiedzy encyklopedycznej. Wiedza jest zorganizowana w postaci inwentarza struktur wiedzy, które zostały określone jako domeny. Badacze określają domenę jako „pewien obszar wiedzy stanowiący kontekst dla konceptualizacji danej jednostki semantycznej” (Taylor 2007: 234), jako „każdy wewnętrznie spójny fragment przestrzeni umysłowej” (Tabakowska (red.) 2001: 59). Dostęp do tych struktur wiedzy umożliwiają słowa. Dają one selektywnie wejście do konkretnych części ogromnego potencjału wiedzy encyklopedycznej. Selekcja wiedzy odbywa się pod wpływem czynników kontekstowych, ponieważ znaczenie encyklopedyczne powstaje w kontekstach użycia. Podczas gdy znaczenie centralne danego słowa jest względnie stałe, to wiedza encyklopedyczna, do której każde słowo daje nam dostęp, jest dynamiczna. Na przykład, pojęcie SAMOCHÓD umożliwia nam dostęp do wiedzy, która jest stale modyfikowana w wyniku naszej ciągłej interakcji z samochodami i zdobywania przez nas coraz szerszej wiedzy na temat samochodów¹⁰.

⁶ Zob. Maćkiewicz 1999: 53.

⁷ Tamże.

⁸ Furdal 1999: 81.

⁹ Tamże, s. 71.

¹⁰ Zob. Evans 2009: 141.

Frazeologizmy będące, podobnie jak pozostałe wyrażenia w języku, jednostkami symbolicznymi, zarówno pod względem formy jak i treści są utrwalone i odtwarzalne, ponadto występują we względnie stałych kontekstach. Wyrażenie stałe profiluje określone domeny, wyróżnia pewien aspekt kategorii pojęciowych, takich na przykład jak kategorii ŚMIERCI i UMIERANIA. Symbolizuje często pojedynczą strukturę semantyczną, w przeciwieństwie bowiem do większości słów, dla frazeologizmu nie jest typowa wielość znaczeń oraz szeroki zakres wiedzy encyklopedycznej, która mogłaby się przejawiać w różnorodnych kontekstach.

WYRAŻENIE FRAZEOLOGICZNE W GRAMATYCE KOGNITYWNEJ

Gramatyka kognitywna objaśnia frazeologizm przy pomocy pojęcia jednostki symbolicznej. Jest ono kluczowe w opisie języka. Na ten temat John R. Taylor (2007: 649) pisze m.in., że z łatwością obejmie ono nie tylko jednostki leksykalne, lecz także wyrażenia frazeologiczne. Są to wyuczone przez użytkowników języka wyrażenia złożone z kilku słów, postrzegane jako symboliczne – skonwencjonalizowane połączenia formy fonologicznej ze znaczeniem na różnych poziomach ogólności. Autor zaznacza, że zgodnie z tą definicją „Okaże się, że wszystko jest w mniejszym lub większym stopniu idiomatyczne” (tamże). Zastanawia się także, czy warto, a nawet, czy w ogóle da się odróżniać to, co idiomatyczne, od tego, co nieidiomatyczne (Taylor 2007: 658). J. R. Taylor przytacza duży zakres zjawisk, które występują w języku i które, jak pisze, można określić jako „idiomatyczne” (zob. Taylor 2007: 647–702). Wymienia takie połączenia wyrazowe jak idiomy, stałe wyrażenia, utarte zwroty, formuły (typu *Jak się masz?*, *jak już mówiłem*), slogany, klisze, przysłowia, dowcipne powiedzonka, cytaty, sentencje, refreny piosenek. Oznacza to, że gramatyka kognitywna szeroko traktuje kategorię frazeologiczną.

R. W. Langacker m.in. w pracy z 2009 roku zagadnienie idiomu porusza przy okazji opisu relacji łączącej leksykon i gramatykę. Pokazuje, że tworzą one kontinuum i nie są oddzielone ostrą granicą. W gramatyce kognitywnej szeroko definiuje się leksykon – jako zbiór utartych wyrażeń, często dłuższych niż słowa. Są one skonwencjonalizowane, mogą mieć dowolną długość. Taka charakterystyka wynika z pojmowania języka jako zestawu skonwencjonalizowanych jednostek w umyśle użytkownika umożliwiających posługiwanie się konkretnym językiem (Langacker 2009: 37). Langacker podkreśla, że „Bez pokaźnego zestawu gotowych wyrażeń płynne posługiwanie się językiem w czasie rzeczywistym nie byłoby możliwe” (tamże). Podaje przykłady: *leksykon i składnia*, *struktura składniowa*, *wyrażenia idiomatyczne*, *typowy przykład* i inne.

Ronald W. Langacker pisze, że idiomy czy przysłowia są jednostkami o nieokreślonej złożoności symbolicznej (Langacker 2009: 41). Rozumie je jako leksemy dłuższe niż słowa (tamże, s. 37). Idiomy charakteryzuje jako wyrażenia będące utrwalonymi całościami, których znaczenia nie da się przewidzieć na podstawie ich części składowych. Mogą mieć bardzo różną długość i składniową strukturę. Mogą funkcjonować w sposób nieciągły, jak na przykład w zdaniu: *Profesor **położył nacisk na** praktyczne zastosowanie tej teorii – **Nacisk** został **położony** przez profesora **na** praktyczne zastosowanie tej teorii*¹¹.

W odniesieniu do złożonych wyrażeń symbolicznych w teorii R. W. Langackera ważne są pojęcia kompozycjonalności i rozkładalności (lub analizowalności, ang. *analyzability*). Idiomy będące złożonymi wyrażeniami symbolicznymi są definiowane jako „skonwencjonalizowane wyrażenia, którym odpowiadają różne aspekty znaczenia wyrażen. Aspekty znaczeń tych wyrażen nie podlegają wzorcom gramatycznym – powiedzielibyśmy, iż nie tworzą one „naturalnych składników”. Jednak chociaż idiomy są jednostkami skonwencjonalizowanymi, to podlegają one częściowej kompozycjonalności i częściowej rozkładalności. Nawet wyrażenie idiomatyczne *kick the bucket* ‘umrzeć’ (dosł. ‘kopnąć wiadro’) cechuje pewna odpowiedniość i stopień rozkładalności” (Langacker 2005: 42). Langacker pisze o różnych stopniach analizowalności w zależności od stopnia wyrazistości elementów tworzących wyrażenie. Wyrażenia idiomatyczne są także częściowo kompozycjonalne (lub inaczej – nie są w pełni kompozycjonalne). Oznacza to, że muszą być poznane jako całość, ponieważ ich znaczenia tylko częściowo wynikają ze znaczenia elementów składowych oraz ze sposobu, w jaki elementy te są ze sobą połączone (zob. Taylor 2007: 120–122).

John Taylor z jednej strony zwraca uwagę, że „idiomatyczność wyrażenia tkwi w jego wartości semantycznej” (Taylor 2007: 651), z drugiej strony podkreśla, że specyfika frazeologizmów polega na ich składni. Zauważa, iż „w odróżnieniu od wyrażen nieidiomatycznych, związki frazeologiczne nie są swobodnie tworzone przy użyciu ogólnych reguł syntaktycznych. [...] Idiomatyczność wielu wyrażen tkwi nie tyle w szczególnym – nieprzewidywalnym – znaczeniu przypisanym jakiemś regularnemu pod względem składni połączeniu wyrazów, ile w ich formalnym aspekcie. Niektóre wyrażenia mogą być nieco bardziej niezwykle pod względem składni w porównaniu z bardziej regularnymi wzorcami w języku; ich idiomatyczność może też wpływać z łączliwości składników, której nie da się do końca przewidzieć na podstawie ogólnych zasad”¹². Autor przytacza wyrażenia typu *na chybił trafił, od niechcenia, ze wszelkich miar, z wolna, na co dzień, krótko mówiąc* i inne (Taylor 2007: 652). Zgodnie z przyjętym rozumieniem idiomatyczności, granica między tym, co idiomatyczne, a tym, co nieidiomatyczne, jest bardzo nieostra. Na przykład, za idiomy można by uznać standardowe luźne połączenia

¹¹ Tamże.

¹² Taylor 2007: 651–652.

(*nałogowy palacz, nałogowy pijak*, ale nie **nałogowy narkoman*), także kolejność składników w wyrażeniach można by postrzegać jako idiomatyczną: *To sprawa życia i śmierci* (**To sprawa śmierci i życia*), *Ludzie przychodzą i odchodzą* (**Ludzie odchodzą i przychodzą*) (tamże, s. 652–653).

Wyrażenia frazeologiczne odzwierciedlają różnorodne sposoby konceptualizacji śmierci i umierania oparte na metaforze pojęciowej i metonimii.

METAFORA POJĘCIOWA. POZNAWCZA ROLA METAFOR POJĘCIOWYCH

Jednostki symboliczne mówią nam o sposobach konceptualizowania i poznania świata. Jednym z mechanizmów kognitywnych są metafory pojęciowe. Autorzy *Metafor w naszym życiu* ujmują ich funkcję następująco: „Istotą metafory jest rozumienie i doświadczanie pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy”¹³.

Na temat metafor pojęciowych dostępna jest obecnie obszerna literatura. Przypomnijmy zatem tylko, iż sposób powstania metafor konceptualnych polega na tym, że są one skutkiem systematycznego powiązania dwóch różnych domen pojęciowych. Jedna z nich to domena docelowa, abstrakcyjna, druga – domena źródłowa, nasza wiedza ucieleśniona. Ta ostatnia służy jako prekonceptualny schemat wyobrazeniowy, który dostarcza podstaw abstrakcyjnemu myśleniu. W teorii George’a Lakoffa i Marka Johnsona schemat wyobrazeniowy jest reprezentacją wyłaniającą się z cielesnego doświadczenia, uogólnieniem tego, co wspólne różnym przedmiotom czy zjawiskom. W konsekwencji odwzorowania na byty abstrakcyjne zaczynamy traktować te byty analogicznie do bytów materialnych (zob. Evans 2009: 137–139). W rezultacie odwzorowania domeny źródłowej na domenę docelową tworzy się metafora. Miejszem procesu odwzorowania jednej domeny na drugą jest nasz umysł, który w rezultacie skomplikowanego procesu poznania przetwarza informacje pochodzące z otaczającego świata. Metafory pojęciowe pełnią przede wszystkim funkcję kognitywną. Olaf Jäkel określa rolę metafory także jako wyjaśniającą, względnie ułatwiającą zrozumienie¹⁴. Podkreśla, że metafory są niezbędne w zapewnieniu „zrozumienia tam, gdzie bez nich byłoby to mało możliwe lub zgoła niemożliwe”¹⁵. Poprzez swoją formę język pozwala dotrzeć do jej głębi i poznać sposoby rozumienia świata przez użytkowników danego języka. Poznawcza rola języka przejawia się w ten sposób, że, jak pisze O. Jäkel, na podstawie dostępnego empirycznie materiału językowego można przeprowadzić swego rodzaju rekonstrukcję metafor pojęciowych, bowiem

¹³ Lakoff, Johnson 2010: 31.

¹⁴ Jäkel 2003: 33.

¹⁵ Tamże.

właściwe odwzorowanie metaforyczne zachodzi na płaszczyźnie pojęciowej pomiędzy dwiema domenami pojęciowymi i znajduje swój wyraz na „powierzchni języka” w przeróżnych skonwencjonalizowanych zwrotach¹⁶. Zadanie lingwisty polega zatem na tym, aby na podstawie materiału językowego zrekonstruować, odnaleźć metafory pojęciowe, które utworzyli użytkownicy języka, najczęściej nie zdając sobie sprawy z tego udziału w procesie poznawczym.

Poprzez kategorie językowe docieramy także do konceptualizacji świata opartej na **metonimii pojęciowej**. Ten proces poznawczy różni się od metafory tym, że nie zachodzi tu odwzorowanie pomiędzy dwiema różnymi domenami, a tylko odwzorowanie elementu lub aspektu jednej domeny za pomocą elementu lub aspektu należącego do innej domeny i pozostającego do niego w relacji przyległości (zob. Tabakowska (red.) 2001: 64), obiektywnej bliskości. Polega na uwypukleniu wyrazistych cech danego pojęcia (Taylor 2007: 606). Na przykład wyrażenia „kanapka z szynką zamówiła sok pomarańczowy” (zamiast „klient zamówił sok pomarańczowy”), „gardła ryczały” (zamiast „ludzie rycieli”), „wypić całą szklankę” (zamiast „wypić napój w szklance”), „lubić pędzel Matejki” (zamiast „lubić obrazy Matejki”) oddają metonimie KANAPKA Z SZYNKĄ ZA KLIENTA, CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ, POJEMNIK ZA ZAWARTOŚĆ, NARZĘDZIE PRACY ZA REZULTAT.

Przechodząc do frazeologizmów, które kategoryzują stan śmierci i proces umierania, staramy się poznać, w jaki sposób przejawiają się w nich kognitywne zdolności człowieka. Chodzi o wyjaśnienie, z jednej strony, odzwierciedlenia w wyrażeniach frazeologicznych wyobrażenia swoistego porządku świata będącego rezultatem doświadczenia i poznania go przez użytkowników obu języków. Z drugiej strony, chodzi o wyjaśnienie przedpojęciowych schematów wyobrazeniowych, sposobów konceptualizacji danego stanu lub procesu. Na przykładzie tej grupy wyrażzeń nie po raz pierwszy można się przekonać o złożonym charakterze relacji „język – poznanie”. Po pierwsze, przy pomocy języka człowiek kategoryzuje świat i tworzy w nim jego obraz, zarazem pozna je świat; po drugie, w języku odzwierciedlone zostają sposoby konceptualizowania świata.

Niemalý zestaw rosyjskich i polskich frazeologizmów pozwala stwierdzić, że zawiera się w nich pewne wspólne dla użytkowników każdego języka doświadczenie śmierci i umierania. W zjawiskach tych wyróżniają oni bowiem wiele bardziej szczegółowych domen, pragnąc powiedzieć o ważnych aspektach tego stanu i procesu, mianowicie o

- kończącym się życiu i zbliżającej się śmierci
- zbliżającej się śmierci z perspektywy bliskości mogiły (grobu, trumny)
- szybko zbliżającej się śmierci
- umierającym, ledwie żywym człowieku, będącym blisko śmierci

¹⁶ Jäkel 2003: 22.

- śmierci lub oczekiwaniu śmierci, przygotowaniu się umierającej osoby do śmierci
- śmierci z perspektywy oddalenia się ze świata żywych
- umieraniu i śmierci z perspektywy przemieszczenia się do świata umarłych
- stanie śmierci
- śmierci jako fizjologicznym procesie zaprzestania oddychania
- śmierci jako oddawaniu życia, duszy
- miejscu człowieka po śmierci
- życiu jako odcinku, na którego końcu jest śmierć
- pożegnaniu się z osobą, która właśnie umarła
- czyjejs śmierci
- spowodowaniu czyjejs śmierci
- śmierci w walce o sprawiedliwą sprawę
- grożeniu śmiercią
- samobójczej śmierci
- ostatnim pożegnaniu
- pochówku
- zdarzeniu stanowiącym bezpośrednie zagrożenie śmiercią
- kimś, kto jest bezpośrednio zagrożony śmiercią
- ocenie śmierci jako bezpośredniego zagrożenia
- ocenie śmierci jako takiego etapu w życiu człowieka, którego nie można uniknąć.

Zebrany materiał leksykalny dowodzi, że najwięcej frazeologizmów potrzeba, by opisać stan śmierci.

Na podstawie wyrażen frazeologicznych przedstawiających przytoczoną właśnie kategoryzację śmierci i umierania można także wyróżnić mechanizmy poznawcze, do których należą metafory i metonimie pojęciowe. Odzwierciedlają one sposoby konceptualizowania śmierci przez użytkowników języka rosyjskiego i polskiego. Wśród tych pierwszych przeważają metafory ontologiczne, są również metafory aksjologiczne, zdecydowanie rzadziej pojawiają się metafory orientacyjne, natomiast nie ma metafor strukturalnych. O zjawiskach śmierci i umierania nierozzerwalnie związanych z życiem zarówno Rosjanie, jak i Polacy myślą zatem przy pomocy schematów wyobrazeniowych opartych na prostym doświadczeniu rzeczywistości. M.in. o stanie umierania, bliskości śmierci myślą oni jak o liczeniu ostatnich dni życia tak, jakby były policzalnymi przedmiotami, także jak o godzinie, kiedy umiera ktoś, o godzinie śmierci myślą jak o żywej istocie, która przyjdzie do każdego człowieka, o czasie śmierci myślą jak o przebywaniu w pobliżu grobu, trumny, cmentarza itd.; o śmierci – jak o końcu odcinka, którym jest życie, jak o rozstaniu towarzyszy itd. Zwraca uwagę to, że frazeologizmy niekiedy odzwierciedlają nie tylko konceptualizację negatywnej oceny życia, lecz także pozytywnej oceny śmierci, na przykład:

UMIERAĆ TO ODCHODZIĆ DO LEPSZEGO ŚWIATA, ŻYCIE TO ŹLE, ŚMIERĆ TO DOBRZE

отойти к вечному блаженству
 уходить (уйти) в лучший мир
odchodzić (odejść) do lepszego świata
odejść do Krainy Wiecznych Łowów

UMRZEĆ TO OPUŚCIĆ LUDZI, KTÓRZY SĄ GRZESZNI, ŻYCIE TO ŹLE, metonimia:
 ZIEMIA ZA LUDZI, KTÓRZY SĄ GRZESZNI

покинуть грешную землю
 UMRZEĆ TO ODEJŚĆ DO PRAPRZODKÓW, UMRZEĆ TO DOBRZE

отправляться (отправиться) к праотцам
 отойти в лоно Авраама

odejść, przenieść się na łono Abrahama
 UMRZEĆ TO SPOTKAĆ SIĘ Z PRAPRZODKAMI NA PIWIE, UMRZEĆ TO DOBRZE
pójść do Abrahama na piwo.

Zdarza się także sytuacja odwrotna, z której wynika, że lepiej jest żyć, niż umrzeć:

UMIERAĆ TO ŻEGNAĆ SIĘ Z ŻYJĄCYMI I KAZAĆ IM DŁUGO ŻYĆ, ŻYĆ TO DOBRZE, UMRZEĆ TO ŹLE
 велеть (приказать) долго жить.

Porównanie rosyjskich frazeologizmów z polskimi pozwala stwierdzić podobieństwo kategoryzacji śmierci i umierania. Można także mówić o dużym stopniu bliskości sposobów konceptualizowania tych zjawisk przez użytkowników obu języków. Tylko niektóre metafory nie znajdują realizacji wśród zebranych wyrażen języka rosyjskiego czy polskiego.

Konceptualizacja śmierci i umierania na przykładzie wyrażen frazeologicznych języka rosyjskiego w porównaniu z polskim

konceptualizacja kończącego się życia i zbliżającej się śmierci

UMIERAĆ TO LICZYĆ DNI ŻYCIA, KTÓRE POZOSTAŁY DO ŚMIERCI; CZAS TO PRZEDMIOT, KTÓRY MOŻNA POLICZYĆ

дни сочтены
 dni są policzone
 CZAS ŻYCIA TO ODCINEK, ŚMIERĆ TO KONIEC ODCINKA

кончать (кончить) жизнь
 kończyć (zakończyć) życie
 оканчивать (окончить) дни свои
 kończyć swoje dni

JEDNA Z GODZIN ŻYCIA CZŁOWIEKA TO GODZINA, KIEDY ON UMIERA
 смертный час
 godzina śmierci

ŚMIERĆ TO GONG ZEGARA, metonimia: GONG ZEGARA ZA CZAS, KIEDY UMIERA CZŁOWIEK

смертный час пробьет, пробил

godzina śmierci wybije, wybiła

GODZINA, KIEDY UMIERA CZŁOWIEK, TO ŻYWA ISTOTA, KTÓRA DO NIEGO PRZYCHODZI

смертный час придет, пришел

godzina śmierci nadejdzie, nadeszła

ŚMIERĆ TO OSTATNIA GODZINA ŻYCIA, metonimia: GONG ZEGARA ZA CZAS, KIEDY UMIERA CZŁOWIEK

последний час пробьет, пробил

ostatnia godzina wybije, wybiła

ŚMIERĆ TO OSTATNIA GODZINA ŻYCIA, OSTATNIA GODZINA ŻYCIA TO ŻYWA ISTOTA, KTÓRA PRZYCHODZI DO KAŻDEGO

последний час придет, пришел

ostatnia godzina nadejdzie, nadeszła

konceptualizacja zbliżającej się śmierci z perspektywy bliskości mogiły (grobu, trumny, cmentarza)

UMIERAĆ TO BYĆ BLISKO GROBU, TRUMNY; PRZESTRZEŃ ZA CZAS

смотреть (глядеть) в могилу (в гроб)

на краю могилы (гроба)

być, stać nad grobem (nad trumną)

стоять одной ногой в могиле

stać jedną nogą w grobie

UMIERAĆ TO BYĆ BLISKO CMENARZA, KSIĘŻA OBORA TO CMENARZ; CZAS TO PRZESTRZEŃ

patrzyć (ogłądać się) na księżą oborę

UMIERAĆ TO PRZECHODZIĆ DO INNEGO ŚWIATA, ŻYĆ TO BYĆ NA TYM ŚWIECIE, ŻYCIE TO TEN ŚWIAT, ŚMIERĆ TO TAMTEN ŚWIAT, CZAS TO PRZESTRZEŃ

być jedną nogą na tamtym świecie

konceptualizacja szybko zbliżającej się śmierci

CZAS ŻYCIA TO ŻYWA ISTOTA, KTÓRA UCIEKA CZŁOWIEKOWI, ŚMIERĆ TO ŻYWA ISTOTA, KTÓRA GONI, WIECZNOŚĆ TO KTOŚ, KTO CZEKA

Bóg widzi, czas ucieka, śmierć goni, wieczność czeka

konceptualizacja umierającego, ledwie żywego człowieka, będącego blisko śmierci

UMIERAĆ TO ROZSTAWAĆ SIĘ Z ŻYCIEM, ŻYCIE TO TOWARZYSZ

расставаться с жизнью

rozstawać się z życiem

UMIERAĆ TO ODDYCHAĆ ZAPACHEM KADZIDŁA, metonimia: KADZIDŁO ZA ŚMIERĆ

дышать на ладан

UMIERAĆ TO Z TRUDEM ODDYCHAĆ, ŻYĆ TO ODDYCHAĆ BEZ TRUDU

еле дышать

ledwie zipać

UMIERAĆ TO LEŻEĆ NA ŁOŻU ŚMIERCI

(лежать, быть) на смертном одре, на одре смерти

(leżeć, być) na łożu śmierci

UMIERAĆ TO NIE MÓC CHODZIĆ PO ZIEMI, metonimia: ROŚLINA ZA ZIEMIĘ

ему уже не топтать рясту

UMIERAĆ TO ŻEGNAĆ SIĘ Z ŻYJĄCYMI I KAZAĆ IM DŁUGO ŻYĆ, ŻYĆ TO DOBRZE, UMRZEĆ TO ŹLE

велеть (приказать) долго жить

konceptualizacja śmierci lub oczekiwania śmierci, przygotowania się na śmierć

UMIERAĆ TO ŻEGNAĆ SIĘ Z OSOBA, ŻYCIE TO OSOBA

прощаться (проститься) с жизнью

żegnać się (pożegnać się) z życiem

UMIERAĆ TO ŻEGNAĆ SIĘ Z LUDŹMI, metonimia: ŚWIAT ZA ŻYWYCH LUDZI

żegnać się (pożegnać się) ze światem

konceptualizacja śmierci jako oddalenia się ze świata żywych

UMRZEĆ TO OPUŚCIĆ POJEMNIK, ŚWIAT ŻYWYCH TO POJEMNIK

уйти из мира сего

odejść z tego świata, zabrać się z tego świata

UMRZEĆ TO ZEJŚĆ Z POWIERZCHNI PRZEDMIOTU, ŚWIAT ŻYWYCH TO PRZEDMIOT

zejść z tego świata

UMRZEĆ TO PRZEMIEŚCIĆ SIĘ ZE ŚWIATA

оставить, покинуть свет

opuścić świat

UMRZEĆ TO OPUŚCIĆ LUDZI, KTÓRZY SĄ GRZESZNI, ŻYCIE TO ŹLE, metonimia: ZIEMIA ZA LUDZI, KTÓRZY SĄ GRZESZNI

покинуть грешную землю

UMRZEĆ TO OPUŚCIĆ ZIEMIĘ

покинуть земной мир

porzucić padół ziemski

UMIERAĆ TO OPUSZCZAĆ POJEMNIK, ŻYCIE TO POJEMNIK

уходить (уйти) из жизни

odchodzić (odejść) (z życia)

konceptualizacja umierania i śmierci z perspektywy przemieszczenia się do świata umarłych

UMIERAĆ TO OPUSZCZAĆ TEN ŚWIAT I ODCHODZIĆ DO INNEGO ŚWIATA

отправляться (отправиться) на тот свет

przenieść się (przejść, wynieść się) na tamten świat

уйти (переселиться) в иной мир

odejść (przenieść się) do innego świata

ŚMIERĆ TO ŚWIAT POZAGROBOWY, ŚWIAT TO POJEMNIK

отправляться (отправиться) в загробный мир

ŚMIERĆ TO ŻYCIE POZAGROBOWE, ŻYCIE TO POJEMNIK

przechodzić (przejść) do życia pozagrobowego

UMIERAĆ TO ODCHODZIĆ DO LEPSZEGO ŚWIATA, ŻYCIE TO ŹLE, ŚMIERĆ TO DOBRZE

уходить (уйти) в лучший мир

odchodzić (odejść) do lepszego świata

UMRZEĆ TO PRZENIEŚĆ SIĘ DO MIEJSCA POBYTU ŚWIĘTYCH, ŚMIERĆ TO DOBRZE

отправиться на Елисейские Поля

przenieść się na Pola Elizejskie

попасть в обитель блаженных

trafić do raju

UMRZEĆ TO ZACZAĆ ŻYĆ WIECZNIE, ŚMIERĆ TO DOBRZE

отправиться (уйти, перейти, переселиться) в страну вечной охоты

odejść (trafić, przenieść się, udać się, podążać) do Krainy Wiecznych Łowów

UMRZEĆ (UMIERAĆ) TO ODEJŚĆ DO ŻYCIA, KTÓRE JEST PO ŚMIERCI, WIECZNOŚĆ TO ŻYCIE PO ŚMIERCI, WIECZNOŚĆ TO POJEMNIK, ŻYCIE TO KRÓTKO, ŚMIERĆ TO DŁUGO, UMRZEĆ TO DOBRZE

отходить (отойти) в вечность

odchodzić (odejść) do wieczności

отойти к вечному блаженству

UMRZEĆ TO ODEJŚĆ DO ŻYCIA, KTÓRE JEST PO ŚMIERCI, WIECZNOŚĆ TO ŻYCIE PO ŚMIERCI, ŻYCIE WIECZNE TO ŻYCIE W NIEBIE, WIECZNOŚĆ TO POJEMNIK, UMRZEĆ TO DOBRZE

попасть (перейти) в вечное царство (нашего Господа и Спасителя Иисуса Христа, Бога, Христа, царство вечности)

войти в царство покоя

trafić (wejść) do nieba, do Królestwa Niebieskiego

wejść do Królestwa Wiecznego (pokoju, szczęścia)

UMRZEĆ TO ODEJŚĆ DO PRAPRZODKÓW, UMRZEĆ TO DOBRZE

отправляться (отправиться) к праотцам

отойти в лоно Авраама

odejść, przenieść się na łono Abrahama

UMRZEĆ TO SPOTKAĆ SIĘ Z PRAPRZODKAMI NA PIWIE, UMRZEĆ TO DOBRZE

pójść do Abrahama na piwo

ŚMIERĆ TO PIEKŁO, UMRZEĆ TO ZNALEŹĆ SIĘ W PIEKLE, UMRZEĆ TO ŹLE

попасть в ад

trafić do piekła

konceptualizacja stanu śmierci

UMRZEĆ TO UPAŚĆ

wywinąć orła

UMRZEĆ TO W DÓŁ, metonimia: GRÓB ZA ŚMIERĆ

сходить (сойти) в могилу

zejść do grobu

UMRZEĆ TO ZNALEŹĆ SIĘ W SKRZYŃCE

сыграть (нырнуть, прыгнуть, прописаться) в ящик

UMRZEĆ TO ZNALEŹĆ SIĘ W MIEJSCU SPOCZYNKU, MIEJSCE SPOCZYNKU TO TRUMNA (GRÓB, ZIEMIA)

ложиться (лечь) в гроб (в могилу, в землю)

kłaść się (położyć się) do trumny (grobu)

pójść do piachu

UMRZEĆ TO ZASNAĆ I NIGDY SIĘ NIE OBUDZIĆ, ŚMIERĆ TO SEN, Z KTÓREGO
NIKT SIĘ NIE OBUDZI

zasnąć nieprobudnym snem

zasnąć śmiertnym snem

zasnąć na wieki

zasnąć (usnąć) wiecznym (последним, могильным) snem

zasnąć snem wiecznym

metonimia: ZAMKNIĘTE OCZY ZA ŚMIERĆ

смежить очи

zamknąć oczy

ŚMIERĆ TO ODEJŚCIE DUSZY Z CIAŁA, CIAŁO TO POJEMNIK, DUSZA TO PTAK

душа отлетела

душа uleciała (ulatuje) do nieba

ŚMIERĆ TO ROZSTANIE SIĘ TOWARZYSZY, DUSZA I CIAŁO TO TOWARZYSZE

душа с телом расстается

душа rozstaje się z ciałem

UMRZEĆ TO NIE MÓC SIĘ RUSZYĆ, metonimia: PRZYCZYNA ZA SKUTEK

склеить лыжи, ласты

UMRZEĆ TO STAĆ SIĘ TWARDYM

dać (wrezать) дуба (дубаря)

UMRZEĆ TO UBRAC DREWNIANĄ ODZIEŻ, DREWNIANA ODZIEŻ TO TRUMNA

надеть деревянную пижаму

надеть деревянный макинтош

надеть деревянный бушлат, тулуп

надеть деревянный костюм

ubrać drewniany garnitur

ubrać drewniany szlafrok

ubrać drewnianą jesionkę

ubrać sosnową jesionkę

ubrać dębową kamizelkę

UMRZEĆ TO WYPROSTOWAĆ NOGI

протянуть ноги

wyciągnąć nogi

UMRZEĆ TO WYPROSTOWAĆ NOGI, ZWIERZĘ ZA CZŁOWIEKA, KTÓRY UMARŁ

отбросить копыта, откинуть копыта

wyciągnąć kopyta

задрать ноги, загнуть копыта

UMRZEĆ TO ODRZUCIĆ OGON, ZWIERZĘ ZA CZŁOWIEKA, KTÓRY UMARŁ

откинуть хвост

odwalić kity

UMRZEĆ TO ZRZUCIĆ BUTY, KAPCIE, ŻYĆ TO BYĆ W BUTACH, KAPCIACH

бросить кони, отбросить коньки, двинуть кони, копыта, сандали и т. п.

отбросить тапки

wyskoczyć z butów, kapci

UMRZEĆ TO ZABAWIĆ SIĘ W CHOWANEGO

сыграть в жмурки

UMRZEĆ TO PODNIEŚĆ KOTWICĘ, ŻYĆ TO MIEĆ OPUSZCZONĄ KOTWICĘ

поднять якорь

снять с якоря

UMRZEĆ TO ODWIĄZAĆ LINĘ STATKU NA PRZYSTANI

отдавать (отдать) концы

UMRZEĆ TO WYMELDOWAĆ SIĘ I PONOWNIE JUŻ SIĘ NIE MELDOWAĆ, ŻYĆ TO BYĆ ZAMELDOWANYM

wymeldować się na stałe

metonimia: SMOLEŃSK ZA ŚMIERĆ

слетать в Смоленск

UMRZEĆ TO ZLEKCEWAŻYĆ CZAS, metonimia: KALENDARZ ZA CZAS

kopnąć (stuknąć, uderzyć, wałnąć) w kalendarz.

UMRZEĆ ZA COŚ TO ZAPŁAĆ ZA TO ŻYCIEM, ŻYCIE TO PIENIĄDZ, metonimia: GŁOWA ZA ŻYCIE

заплатить головой

zapłacić głową

UMRZEĆ ZA COŚ TO ZAPŁAĆ ZA TO KRWIĄ, KREW TO PIENIĄDZ, metonimia: KREW ZA ŻYCIE

заплатить кровью (за что)

zapłacić krwią

konceptualizacja umierania jako fizjologicznego procesu zaprzestania oddychania

UMIERAĆ TO WYPUSZCZAĆ OSTATNIE TCHNIENIE, ŻYĆ TO ODDYCHAĆ

испускать (испустить) последний вздох

wydać ostatnie tchnienie

передать дух, испускать (испустить) дух

wyzionąć ducha

ŚMIERĆ TO OSTATNI ODDECH, ŻYĆ TO ODDYCHAĆ

(делать что-либо) до последнего дыхания (вздоха), до последнего издыхания (robić coś) do ostatniego tchnienia, do ostatniego tchu

konceptualizacja śmierci jako oddawania życia, duszy

UMRZEĆ TO ODDAĆ PRZEDMIOT, ŻYCIE TO PRZEDMIOT

отдать жизнь

oddać życie

oddać Bogu życie

UMRZEĆ TO ODDAĆ BOGU PRZEDMIOT, DUSZA TO PRZEDMIOT, ŻYĆ TO MIEĆ DUSZĘ

отдавать (отдать) богу душу

oddać duszę Bogu

konceptualizacja śmierci z perspektywy miejsca człowieka po śmierci

UMRZEĆ TO SPOTKAĆ SIĘ ZE WSZYSTKIMI W JEDNYM MIEJSCU

все там будем

wszyscy tam się spotkamy

UMRZEĆ TO PRZESTAĆ BYĆ MIESZKAŃCEM NA ZIEMI

не жилец (на белом свете)

konceptualizacja życia jako odcinka, na końcu którego jest śmierć

ŚMIERĆ TO DLA WSZYSTKICH KONIEC ODCINKA, ŻYCIE TO ODCINEK

один конец

jeden koniec

UMRZEĆ PRZEZ PRZYPADEK TO ZNALEŹĆ KONIEC ODCINKA, ŻYCIE TO ODCI-
NEK

найти конец

spotka, spotkał (kogo) koniec

UMRZEĆ PRZEZ PRZYPADEK TO ZNALEŹĆ PRZEDMIOT, ŚMIERĆ TO PRZEDMIOT

найти кончину, смерть

znaleźć śmierć

metonimia: GRÓB ZA ŚMIERĆ

найти (себе) могилу

konceptualizacja pożegnania się z osobą, która właśnie umarła

POŻEGNAĆ SIĘ ZE ZMARŁYM TO ZAMKNAĆ MU OCZY

закрыть кому-то глаза

zamknąć komuś oczy

konceptualizacja czyjejs śmierci

personifikacja: ŚMIERĆ TO OSOBA Z ZADARTYM NOSEM, UMRZEĆ TO BYĆ WY-
PCHNIĘTYM Z PODWÓRKA PRZEZ OSOBĘ Z ZADARTYM NOSEM, ŻYĆ TO BYĆ
NA PODWÓRKU

придет пора – турнет курнося со двора (кого), со двора турнула (потурила) (кого)¹⁷

konceptualizacja spowodowania czyjejs śmierci

SPOWODOWAĆ CZYJĄŚ ŚMIERĆ TO POMÓC KOMUŚ ZABAWIĆ SIĘ W CHOWANE-
GO

помочь сыграть в жмурки кому

metonimia: GŁOWA ZA ŻYCIE

свернуть шею (голову, башку)

skręcić kark (głowę, łepetynę)

metonimia: TRUMNA, GRÓB ZA ŚMIERĆ

вгонять (вогнать) в гроб

сводить (свести, загонять, загнать) в могилу

wpędzać kogoś do grobu

metonimia: ŚCIANA ZA ŚMIERĆ

stawiać (postawić) k стенке (к стене)

stawiać (postawić) pod ścianą

POZBAWIĆ KOGOŚ ŻYCIA TO WYSLAĆ DO INNEGO ŚWIATA

отправлять (отправить) на тот свет

wysłać (wysłać) na tamten świat

PEWNA ŚMIERĆ WIELU LUDZI TO RZEŹ, metonimia: ZWIERZĘTA ZA LUDZI WY-
SŁANYCH NA PEWNA ŚMIERĆ

на убой (посылать, отправлять, идти и т.п.)

na rzeź (wysłać, wysłać, iść)

¹⁷ Przykład na podstawie: Колкова 2011, Мокиенко, Никитина 2007.

PEWNA ŚMIERĆ TO PRZEDMIOT, WYSYLAĆ NA PEWNA ŚMIERĆ TO KIEROWAĆ
NA PRZEDMIOT

послать, бросить, идти на верную смерть
na pewną śmierć (wysyłać, iść itd.)

konceptualizacja śmierci w walce o sprawiedliwą sprawę

UMRZEĆ, ZGINAĆ TO ZOSTAĆ NA POLU WALKI, metonimia: CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ
(KOŚCI ZA CZŁOWIEKA)

лечь костями
сложить кости
złożyć kości

UMRZEĆ ZA KOGOŚ, ZA COŚ TO ZOSTAWIĆ GŁOWĘ, ŻYCIE, ŻYCIE TO PRZED-
MIOT, metonimia: GŁOWA ZA ŻYCIE

класть (положить, сложить) (свою) голову (жизнь, живот) за кого, что
położyć głowę (życie)

konceptualizacja grożenia śmiercią

TEN, KTO UMRZE NA SKUTEK ZABÓJSTWA, NIE BĘDZIE W CAŁOŚCI

костей не собрать, костей не соберешь
nie pozbierasz się

konceptualizacja samobójczej śmierci

UMIERAĆ SAMOBÓJCZĄ ŚMIERCIĄ TO KOŃCZYĆ RACHUNKI Z OSOBĄ, ŻYCIE
TO OSOBA

кончить все расчеты с жизнью, кончать (кончить) последние счета с жизнью
сводить (свести) счета с жизнью

UMRZEĆ TO ZAKOŃCZYĆ PROCES, ŻYCIE TO PROCES

кончать (покончить) с собой (с жизнью)

kończyć (skończyć) z sobą (z życiem)

metonimia: PĘTLA ZA ŚMIERĆ

лезть в петлю

metonimia: RĘCE ZA ŚMIERĆ

накладывать (наложить) на себя руки

zakładać na siebie ręce

konceptualizacja ostatniego pożegnania

ŻYCZYĆ ZMARŁEMU SPOKOJU TO CHOWAĆ GO DO GROBU, metonimia: PROCHY
ZA ZMARŁĄ OSOBĘ

мир праху

pokój prochom

ŻEGNAĆ ZMARŁĄ OSOBĘ PO RAZ OSTATNI TO BYĆ NA JEJ POGRZEBIE

отдавать (отдать) последний долг

ostatnie pożegnanie

konceptualizacja pochówku

ZIEMIA TO OSOBA, POCHOWAĆ KOGOŚ TO ODDAĆ DO DYSPOZYCJI OSOBIE

предать земле

oddać ziemi

konceptualizacja zdarzenia stanowiącego bezpośrednie zagrożenie życia

ŚMIERTELNE ZAGROŻENIE TO PRZEDMIOT, KTÓRY WISI NA KOŃCU CZEGOŚ, Z CZEGO W KAŻDEJ CHWILI MOŻE SIĘ ZERWAĆ, metonimia: CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ (KONIEC WŁOSA ZA CAŁY WŁOS)

висеть на волоске

wisieć na włosku

konceptualizacja kogoś, kto jest bezpośrednio zagrożony śmiercią

ŚMIERĆ TO PRZEDMIOT, NIEZNACZNA GRANICA DZIELĄCA KOGOŚ OD PRZEDMIOTU TO WŁOS

на волосок от смерти (быть)

o włos od śmierci

konceptualizacja oceny śmierci jako bezpośredniego zagrożenia

personifikacja: ŚMIERĆ TO OSOBA, KTÓRA JEST BARDZO BLISKO

смотреть смерти в лицо

смотреть смерти в глаза

patrzeć śmierci w oczy

personifikacja: ŚMIERĆ TO OSOBA, KTÓRA ZAGŁĄDA KOMUŚ W OCZY

śmierć zagląda (zajrzała) komuś w oczy

konceptualizacja oceny śmierci jako takiego etapu w życiu człowieka, którego nie można uniknąć

ŚMIERĆ TO ZDARZENIE, KTÓRE NIEUCHRONNIE NASTĄPI

сколько ни живи, а умирать надо

ŚMIERĆ TO COŚ, O CZYM TRZEBA PAMIĘTAĆ, BO NIE MOŻNA TEGO UNIKNĄĆ

memento mori

помни о смерти

pamiętaj o śmierci

ŚMIERĆ TO NIEULECZALNA CHOROBA

нет лекарства от смерти

na śmierć nie ma lekarstwa

ŚMIERĆ TO COŚ, PRZED CZYM NIKT SIĘ NIE URATUJE

от смерти и под камнем не укроешься

от смерти не откупишься

от смерти нет спасения

śmierci się nie wywiniesz

ŚMIERĆ TO PRZEDMIOT, KTÓREGO NIE DA SIĘ OMINĄĆ

сколько ни жить, а смерти не отбыть (не миновать)

сколько ни ликовать, а смерти не миновать

śmierć nikogo nie ominie

śmierci nie da się uniknąć.

Bibliografia

- Evans V. (2009), *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*, przeł. M. Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorońska, A. Gicala, J. Winiarska, Kraków.
- Furdal A. (1990), *Językoznawstwo otwarte*, Wrocław–Warszawa.
- Jäkel O. (2003), *Metafory w abstrakcyjnych domenach dyskursu. Kognitywno-lingwistyczna analiza metaforycznych modeli aktywności umysłowej, gospodarki i nauki*, przeł. M. Banaś, B. Drąg, Kraków.
- Lakoff G., Johnson M. (2010), *Metafory w naszym życiu*, przeł. T. Krzeszowski, Warszawa.
- Turewicz K. (1997), *Model akwizycji języka z perspektywy gramatyki kognitywnej*, [w:] *Podejścia kognitywne w lingwistyce, translatoryce i glottodydaktyce*, red. F. Grucza, M. Dakowska, Warszawa, s. 43–49.
- Langacker R. W. (1995), *Wykłady z gramatyki kognitywnej I*. Lublin.
- Langacker R. W. (2005), *Wykłady z gramatyki kognitywnej II*. Lublin.
- Maćkiewicz J. (1999), *Kategoryzacja a językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 47–57.
- Maruszewski T. (2002), *Psychologia poznania. Sposoby rozumienia siebie i świata*. Gdańsk.
- Tabakowska E. (1999), *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków.
- Tabakowska E. (red.) (2001), *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*, Kraków.
- Taylor J. R. (2007), *Gramatyka kognitywna*, przeł. M. Buchta, Ł. Wiraszka, Kraków.
- Колкова Н. А. (2011), *Русские обрядовые концепты во фразеологическом представлении*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Челябинск, <http://cheloveknauka.com/russkie-obryadovye-kontsepty-vo-frazeologicheskom-predstavlenii>.
- Кравченко А. А. (2004), *Язык и восприятие. Когнитивные аспекты языковой категоризации*, Иркутск.
- Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. (2007), *Большой словарь русских поговорок*, Москва, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/proverbs/4409/КУРНОСАЯ>.

Beata Rycielska

ON THE COGNITIVE FUNCTION OF LANGUAGE (THE CASE OF RUSSIAN PHRASEOLOGISMS IN COMPARISON WITH POLISH)

(Summary)

The cognitive function of language is manifested, among others, in the inseparable processes of conceptualization and categorization of the world. The present study attempts to demonstrate that in the process of language development multiple expressions have been coined to characterize the ultimate experiences of dying and death, which symbolize different ways of thinking about the phenomena. The possibility to identify conceptual metaphors and metonymies in language allows, as it seems, to become familiar with the human experience. The comparison of the two languages shows the convergence in the conceptualization of the process and state scenarios. Both languages have at their disposal corresponding phraseological categories, which profile similar domains, and which conceptualize the phenomena in a parallel way.

Key words: categorization, conceptualization, conceptual metaphor, phraseology.

**O POZNAWCZEJ FUNKCJI JĘZYKA
(NA PRZYKŁADZIE FRAZEOLOGIZMÓW JĘZYKA ROSYJSKIEGO
W PORÓWNANIU Z POLSKIM)**

(Streszczenie)

Kognitywna funkcja języka przejawia się m.in. w nierozdzielnych procesach konceptualizowania i kategoryzowania świata. Niniejsze opracowanie jest próbą pokazania, że dla charakterystyki spraw ostatecznych – umierania i śmierci – zostało utworzonych na przestrzeni rozwoju języków wiele wyrażen, które symbolizują sposoby myślenia o tych zjawiskach. Możliwość wysnucia metafor i metonimii pojęciowych na podstawie funkcjonowania języka pozwala, jak się wydaje, poznać ludzkie doświadczenie. Porównanie obu języków pokazuje zbieżność odzwierciedlania pewnego scenariusza tych zjawisk. Języki te najczęściej dysponują odpowiadającymi sobie kategoriami frazeologicznymi, które profilują zbieżne domeny, więc odzwierciedlają bliskie sobie sposoby konceptualizowania danego zjawiska.

Słowa kluczowe: kategoryzacja, konceptualizacja, metafora pojęciowa, frazeologia.